

Logen Vulcan, Tidaholm

Renovering av fönster 2015

Logen Vulcan - renovering av fönster 2015
Kv. Tallen 5
Tidaholms stad & kommun
Västergötland
Antikvarisk slutbesiktningsrapport
Thomas Carlquist
Byggnadshistorisk rapport 2016:7

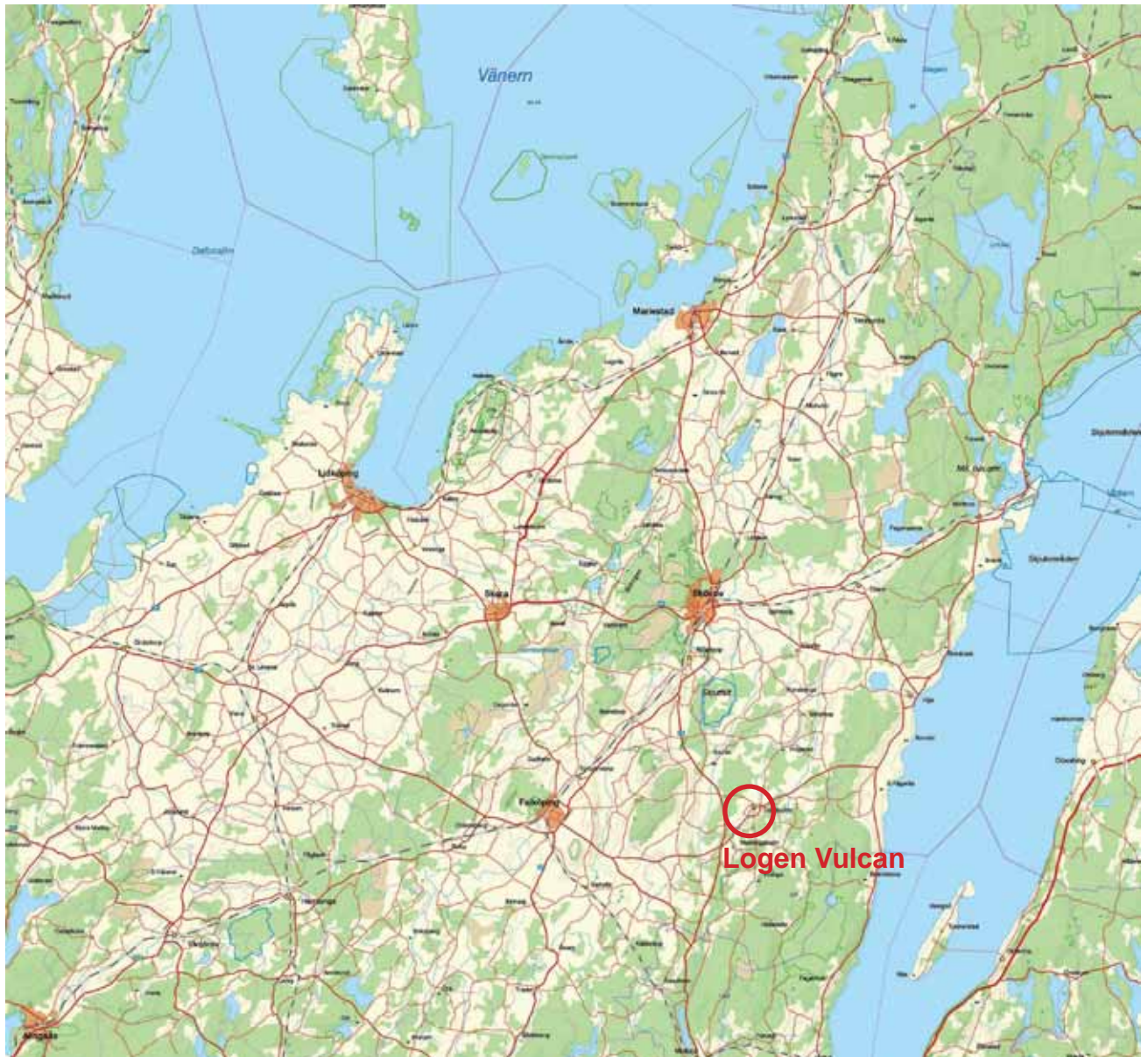
Västergötlands
museum

Renovering av fönster på
byggnadsminnet

Logen Vulcan,

kv. Tallen 5,
Tidaholms stad & kommun, Västergötland.

Antikvarisk slutbesiktningsrapport.

Skarborgsdelen av Västra Götalands län.

Logen Vulcan

Renovering av fönster

Kv. Tallen 5, Tidholms stad & kn

Byggnadshistorisk rapport 2016:7

Västergötlands museum

Text och foto: Thomas Carlquist

Renovering av fönster på
Logen Vulcan,
kv. Tallen 5,
Tidaholms stad & kommun, Västergötland.

Antikvarisk slutbesiktningsrapport.

Renoveringsarbeten har utförts på rubricerade byggnad under antikvarisk medverkan av Västergötlands museum genom undertecknad. Med anledning av att arbetena avslutats har antikvarisk slutbesiktning utförts den 22 mars 2016. Närvarande vid besiktningen var även hantverkaren, Per Wahlström.

Logen Vulcan, exteriör, ca 1910. VGM bildarkiv.

Bakgrund

Logen 204 Vulcan av IOGT hör till landets äldsta IOGT-lokaler, byggd 1883 på mark som skänktes till föreningen av Tidaholms Bruk. Tidaholm är den enda av Skaraborgs städer som uppkommit genom 1800-talets industrialisering.

Logen Vulcan, ursprunglig interiör 1880-tal. Notera fönsterluckorna. VGM bildarkiv.

Ordenshuset var Tidaholms första profana samlingslokal och kom därigenom att bli viktig även för arbetarrörelsens framväxt på orten. Ordenshuset var också tidigt sett ur ett nationellt perspektiv - Sveriges första IOGT-lokal byggdes endast två år innan i Arboga. Vid invigningen 1883 fick lokalen namnet Nordstjernen. Logebyggnaden är uppförd av timmer i en våning med oinredd vind. Hela byggnaden utgörs av en enda lokal - ordenssalen. Rummet har fönster åt alla fyra väderstreck. Ordenshuset tillbyggdes år 1906 med en vinkelbyggnad innehållande förstuga och bibliotek med en öppen veranda eller förstukvist. Denna byggdes efter en tid in till en glasveranda med småspröjsade fönster, troligen redan omkring 1910 eller snart därefter. Dessförinnan hade redan 1904 en liten vaktmästarbostad byggts på gården bakom ordenshuset. Därefter har inga väsentliga förändringar skett, annat än ommurning av skorstenen till kaminen. Båda husen är enkla byggnader, inte olika ordinära bostadshus från tiden kring sekelskiftet 1900.

Under 1960-talet avtog verksamheten i logen, och till slut lämnades husen att förfalla. Omkring 1980 väcktes emellertid frågan om att husen borde upprustas, och sedan man konstaterat deras kulturhistoriska värde, började en process som bl a med bidrag från riksantikvarieämbetet resulterade i att de båda husen renoverades varsamt och ställdes i ordning i sitt forna skick åren kring 1990. Under tiden hade fråga om byggnadsminnesförklaring väckts, och när renoveringen var genomförd, återinvigdes lokalen 1991, och året därpå förklarades Logen Vulcan för byggnadsminne.

Kulturhistorisk status

Logen Vulcan i Tidaholm är sedan 30 mars 1992 förklarad för byggnadsminne.

Tidigare renoveringar

År 2010 reparerades taket sedan några sparrar brustit till följd av snötyngd. Skadan påverkade också dragjärnen inne i salen, som också brast och ersattes av nya.

Skadebild - aktuella åtgärder

Samtliga fönster, de flesta ursprungliga från nybyggnadstiden, var i stort behov av omkittning och målning.

Ansökan avsåg även arbeten som renovering/fogning av skorstenar, samt montering av väderskydd på dessa, vidare återställande (målningsbättring) av innertaket efter skadan 2010. Dessa arbeten blev emellertid aldrig utförda, då fönstren krävde mer arbete än vad som möjligen hade förutsetts.

Syfte

Att renovera skadade fönster och därigenom trygga deras och i förlängningen byggnadens fortbestånd.

Aktuella åtgärder

Åtgärda skador och brister på fönstren enligt ovan, dvs byte av trä där så behövdes på byggnadens fönster, samt kittning och målning med linoljefärger.

Oservera!

Förutom de arbeten som redovisas nedan har museet diskuterat med hantverkaren Per Wahlström om vikten av att taket på huvudbyggnaden undersöks med avseende på ett till synes pågående vattenläckage, samt att skorstenen på vaktmästarbostaden muras om eller fogas om innan den faller isär. Murbruk skall vara hydrauliskt kalkbruk och teglet det befintliga, ev. kompletterat med annat likvärdigt begagnat tegel.

Arbetsbeskrivning/-handling

Ingen annan än diskussioner mellan museet och hantverkaren Per Wahlström.

Utförda åtgärder

Arbetena under hösten 2015 har således koncentrerats till renovering av ytterdörrar och ytterbågarna till byggnadens samtliga fönster, vilka var i trängande behov av översyn då de till synes inte hade åtgärdats sedan den omfattande renoveringen av ordenshuset omkring 1990.

- Samtliga ytterbågar, 22 ordinära 1800-talsfönster med tre rutor i varje båge, samt sex småspröjsade bågar från tiden kring 1910 till verandan, demonterade

och transporterade till verkstad i Ekedalen. Samtliga fönsterlufter täcktes under arbetstiden med skivor.

- Även pardörrarnas (i verandan i SV hörnet) båda blad demonterades och täcktes med skivor.
- Utsidorna på bågarna och dörrbladen rengjordes från gammal färg.
- Tre rötskadade spröjsar och fem bottenstycken nytillverkades till de fönster där de var rötskadade.
- Till bottenstyckena byttes även 12-15 cm av angränsande del av bågen för att sammanfogningen skulle bli stabil.
- Där så behövdes, nytillverkades nya träpluggar till bågarnas sammanfogningar (hörnen).
- I samband med detta ersattes 24 rostskadade hörnbeslag med likvärdiga eller nytillverkade efter förebild från de befintliga. Fyra olika typer av beslag förekommer på fönstren till detta hus, de yngsta sannolikt från 1920-talet.
- Alla hörnbeslag av tidig 1900-talstyp fylldes med fönsterkitt för att förhindra framtida rostskador till följd av kondens.
- Alla hörnbeslag rostskyddsmålades före målning. Särskild trådspik av korrekt typ iordninggjordes för all spikning.
- Spruckna glas ersattes med begagnat blåst glas.
- Till all kittning användes ÅFFA linoljekitt från Dana Lim A/S.
- Bågar och dörrblad som var mycket uttorkade ströks en gång med Jupex träolja från Wibo.
- Bågar och dörrblad ströks sedan tre gånger med linoljefärg från Wibo i järnoxidrött 1A-225 enligt riksantikvarieämbetets linoljefärgprovsamling.
- Alla fönsterbågars insidor gjordes rena från flagad färg och ströks med linoljefärg lika som befintligt i brutet vitt – titanvitt med något grön resp. grå umbra, liknande raä kulör 7A-30.
- Dörrbladens insidor målades inte om utan fräschades endast upp med linolja, vilket är ett bra sätt att bibehålla en patina utan att behöva nymåla en yta.
- Alla bågar återinsatta på samma platser som före reoveringen.

Administrativa uppgifter

Kostnader

Arbetena var kostnadsberäknade till 140.000 kr.

Byggnadsvårdsbidrag

Bidrag till vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse: 100.000 kr. Beslut om bidrag från länsstyrelsen Västra Götalands län 2015-04-24.

Antikvarisk medverkan

Thomas Carlquist, Västergötlands museum, Skara.

Beställare

IOGT-NTO Logen Vulcan, c/o Sören Frid, Bruksgatan 28, 522 33 Tidaholm.

Arkitekt/Projektör

-

Entreprenör

Egen regi genom hantverkare Per Wahlström, Tidaholm.

Arbetsledare

Per Wahlström

Byggmöten

har inte hållits.

Besiktningar

Inledande besiktningar och diskussioner med anledning av att museet kontaktades under 2014. Besiktning inför påbörjad renovering i aug. 2015 samt besiktningar på arbetsplatsen ung. en gång i veckan under den tid arbete pågått. Antikvarisk slutbesiktning den 22 mars 2016.

Tidsperiod

Arbetena utfördes under perioden oktober 2015 till mars 2016.

Fotodokumentation

Digital fotografi. Bilderna förvaras på Västergötlands museum, Skara.

Handlingar

Handlingar i ärendet sökes i Västergötlands museums arkiv under Tidaholm, diariernr 60-2014 samt hos Länsstyrelsen Västra Götalands län under diariernr 434-36804-2014.

Besiktningsutlåtande

Vid slutbesiktningen den 22 mars 2016 konstaterades att arbetena enligt ovan var avslutade. Efter vad länsmuseum har kunnat konstatera har arbetena utförts utmärkt väl och i förekommande fall enligt museets rekommendationer. Utförda arbeten godkändes från antikvarisk synpunkt den 29 mars 2016.

VÄSTERGÖTLANDS MUSEUM

Skara i april 2016

Thomas Carlquist

1:e antikvarie

Fotografier

Omslagsbild: Logen Vulcan i Tidaholm efter renovering av dörrar och fönster.
Foto: Thomas Carlquist 22 mars 2016.

Foto: Thomas Carlquist

Logen Vulcan ligger på en sticktomt något indragen från Västra Drottningvägen. Foto mars 2013.

Bibliotek och förstuga tillkom i två etapper omkring 1905. Aug. 2015.

Ordenslokalen sedd från NV. Aug. 2015

Foto: Thomas Carlquist

Fönstren var sedan en tid i behov av översyn och renovering. Aug. 2015.

Vänster: För ovanlighetens skull hade inte allt fönstervirke valts med den omsorg som normalt karakteriserar äldre byggande. Aug. 2015.

Höger: En stor del av kittet hade börjat lossna och det klena virket i några spröjsar hade tagit skada. Aug. 2015.

Foto: Thomas Carlquist

Samtliga fönster och verandadörrarna togs in på verkstad. Alla öppningar täcktes med skivor. Okt. 2015.

Exempel på spröjs där virket brustit till följd av röta. Okt. 2015.

Träet under vissa hörnbeslag var gistet eller rötskadat. Okt. 2015.

Foto: Thomas Carlquist, Per Wahlström

*Träpluggarna i hörnens
sammanfogningar byttes
där de varit dåliga. Okt.
2015.*

Fem bottenstycken byttes. Samtidigt byttes ett stycke av bågarnas lodräta delar. PW nov. 2015.

Foto: Thomas Carlquist, Per Wahlström

Tre trasiga spröjsar ersattes med nytt virke. Profilerna kopierades till de nya delarna. PW nov. 2015.

Ett flertal hörnbeslag av 1800-tals-typ nytillverkades som ersättning för sönderrostade. Nov. 2015.

Ytterligare två typer av hörnbeslag. De kupiga fylldes med linoljekitt före återmontering. PW Nov. 2015.

Foto: Thomas Carlquist

Ovan: Per Wahlström monterar ett hörnbeslag på en grundmålad båge. Höger: Särskilda spikar användes. Nov. 2015.

Bestämning av kulör för slutstrykning av bågar. Okt. 2015.

Foto: Thomas Carlquist

Allt arbete utfördes på verkstad i Ekedalen. Dec. 2015.

Ovan: Nymålad båge med gångjärnsbeslag från nybyggnadstiden.
Dec. 2015.

Höger: Wibbo linoljefärg användes för måleriet.

Foto: Thomas Carlquist

Eftersom vissa delar byttes ut blev det nödvändigt att måla även ytterbågarnas insidor:

Höger: Den gamla färgen var åldrad och krackelerad. Ovan: Nymålad insida av ytterbåge. Okt. 2015 resp. mars 2016.

Pardörrarna till förstugan/biblioteket var inte i sämre skick än att utsidorna kunde rengöras och målas. Okt. resp. nov. 2015.

Foto: Thomas Carlquist

Återmontering av glasverandans fönster och pardörrar. Alla bågar var märkta för sin placering och återinsattes på samma platser som före renoveringen. 1 dec. 2015.

Det beslöts att pardörrarna bara behövde utvändigt målning. Insidornas patina äventyrades inte av att ytorna fräschades upp av en strykning med träolja. 1 dec. 2015.

Foto: Thomas Carlquist

Fönster och dörrar återmonterade i byggnaden. 22 mars 2016.

Nedan: Återstår att måla även mittposten med samma färg som bågarna. 22 mars 2016.

Foto: Thomas Carlquist

Ovan: Logen Vulcan sedd från NV. 22 mars 2016.

Nedan: Från Västra Drottningvägen. 22 mars 2016.

Foto: Thomas Carlquist

Inga åtgärder gjordes på vaktmästarbostaden. Aug. 2015.

Skorstenen är emellertid i snart behov av översyn och fogning, samt förses med beslag liknande de på lilla bilden. Aug. 2015.

Rapporter 2015-2016 i ämnet bebyggelse från Västergötlands museum

- 2015:1 Varnhems klosterkyrka. Varnhems socken, Skara kommun, Västergötland. Tjärning av tak 2004, 2007 och 2014. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2015:2 Skara domkyrka. Skara kommun, Västergötland. Renovering av tornens tak m.m. 2012. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2015:3 Hyringa fornstuga. Prästtorp 1:13, Hyringa socken, Grästorps kommun, Västergötland. Renovering efter svampangrepp 2015. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2015:4 Villa Idun. Hjo Norr 5:6, Hjo stad och kommun, Västergötland. Renovering av balkonger m.m. 2014-2015. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2015:5 Villa Götha och Societetshuset. Del av Hjo Norr 3:59, Hjo socken och kommun, Västergötland. Renovering etapp 3, 2014-2015. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2015:6 Råbäcks mekaniska stenhuggeri. Råbäck 1:3, Medelplana socken, Götene kommun, Västergötland. Renovering av fönster, etapp 1. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2015:7 Varnhems klosterkyrka. Varnhems socken, Skara kommun, Västergötland. Renovering 2010-2011. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2015:8 Bankastugan. Hornborga 14:2, Hornborga socken, Falköpings kommun, Västergötland. Renovering av vägg och tak 2015. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2015:9 Bengtssonska magasinet. Kv. Örnen 3, Vara socken och kommun, Västergötland. Lastbrygga och ramp 2015. Antikvarisk slutbesiktningsrapport
- 2016:1 Västra Gerums kyrka. Västra Gerums socken, Skara kommun, Västergötland. Utvändig renovering 2015. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2016:2 Sveneby. Sveneby 1:4, Sveneby socken, Töreboda kommun, Västergötland. Renovering av terrass 2015. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2016:3 Almnäs, huvudbyggnaden. Almnäs 1:1, Norra Fågelås socken, Hjo kommun, Västergötland. Renovering av tak och fönster 2015. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2016:4 Arkivet, Skara veterinärinrättning. Kv. Skytten 1, Skara stad och kommun, Västergötland. Utvändig renovering 2014-2016. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2016:5 Råbäcks mekaniska stenhuggeri. Råbäck 1:3, Medelplana socken, Götene kommun, Västergötland. Renovering av fönster 2014-2016. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2016:6 Helénstugan. Kv. Bryggaren 10, Skövde stad och kommun, Västergötland. Renovering av tak och fasader 2015-2016. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2016:7 Logen Vulcan. Kv. Tallen 5, Tidaholms stad och kommun, Västergötland. Renovering av fönster 2015. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.